

Andrzej Jan Piątek, Janusz Mach

Zapis graficzny planu rewaloryzacji : propozycja rozszerzonego zapisu graficznego ustaleń konserwatorskiej wersji miejscowego planu szczegółowego na przykładzie planu zamojskiego zespołu zabytkowego

---

Ochrona Zabytków 32/3 (126), 191-201

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Basing on his own reminiscences and observations as well as on the reports of other participants in the reconstruction of Gdańsk over a distance of twenty-five years, the author draws an outline of the history of the reconstruction of the Main Town against the background of the post-war situation in the country and in the demolished town and of the factual possibilities existing at that time. The author makes also an attempt to assess the works accomplished from the perspective of time and vast experience and from conservatory, architectural, historic and creative standpoint.

The decision to rebuild the Main Town with due respect paid to a historic layout of streets and a reconstruction of the former décor of façades was made in 1948, after two-year long discussions on the rebuilding of Gdańsk in general and after carrying out indispensable town-planning studies and archival searches. The reconstruction of façades of the majority of rebuilt houses proved to be possible thanks to the preservation of rich collections of old etchings and drawings, photos and files of the building police. A lot of valuable source information and practical suggestions were provided by studies and field research works on the ruins of old buildings and remnants of their architectural and sculptural décor. Of great help were also good and bad experiences of Gdańsk architects and conservators gained in the inter-war restoration of more valuable and interesting façades, entire sections of streets and of fancy terraces — ante-thresholds typical of old Gdańsk houses.

The need for a fast rebuilding of the Main Town as a living settlement, raised with the state's funds and adjusted to the binding standards and requirements of today's man, compelled designers of the rebuilding, town-planners, architects and constructors to make a number of deviations from the principles and from historic and conservatory dogmas. In the first place they not only gave up the recreation of historic constructions of the interior of houses and outbuildings in favour of vast courtyards with play grounds, lawns, kindergartens and nurseries but also increased interiors of buildings resigning from former depths of front houses. This made it impossible to reconstruct former plans of the buildings with typical, richly decorated anterooms and staircases and also rendered difficult the adaptation of preserved medieval walls and vaultings.

The principle of integrating neighbouring houses into one functional entirety with a joint staircase as well as limitations in recreating too high or too low storeys resulted in a number of deviations from historic proportions of reconstructed façades. Occasionally, these deviations simply did not allow for the use of preserved parts of elevations or relics of their stone décor. Only few buildings were rebuilt in the full depth with a view to reconstruct their rich interiors (Uphagen's house at 12, Długa Street). However, no interior of a traditional Gdańsk house has been reconstructed as yet.

Relatively slight deviations from the historic arrangement of streets in the Main Town were affected by either a need to adapt them to the requirements of a modern settlement (abandoning a development of some buildings or street arteries) or by composition reasons.

The rebuilding of the Main Town was facilitated by the ideology of the so-called socialist realism prevailing at that time in the Polish architecture, which propagated to employ traditional national forms in modern architecture. At the same time, for the reasons of prestige, the traditional artery of the Main Town, i.e. Długa and Długi Targ streets referred to as Droga Królewska (The King's Road), acquired an additional, albeit too rich, new artistic décor: polychromy, sgraffito, bas-reliefs etc.

Apart from the adapted, reconstructed and stylized architectural and artistic décor, a number of valuable elements of architecture and plastic arts worthily representing modern creative thought, have been introduced harmoniously into the rebuilt Main Town. The rich experience formerly gained was made use of in reconstructing in the sixties the most valuable and beautiful Gdańsk street, namely the Mariacka Street. This permitted to avoid many mistakes made in the past. Thanks to this, the picturesque Mariacka Street can best distinguish itself with not only the authenticity of forms but also with the authenticity of the old substance largely employed anew and adapted with a great care in reconstructed terraces (ante-thresholds).

The author holds up his thesis, extensively motivated in this other publication, on an unquestionable, despite all reservations, values of the reconstructed Main Town, both as a work of art and as a produce of conservatory thought.

Niżej zamieszczony artykuł powstał na zamówienie redakcji, jesteśmy bowiem przekonani o potrzebie dyskusji na temat metod graficznego zapisu planów rewaloryzacji. Artykuł niniejszy może stanowić atrakcyjną do niej zachętę.

ANDRZEJ JAN PIĄTEK, JANUSZ MACH

ZAPIS GRAFICZNY PLANU REWALORYZACJI PROPOZYCJA ROZSZERZONEGO ZAPISU GRAFICZNEGO USTALEŃ KONSERWATORSKIEJ WERSJI MIEJSCOWEGO PLANU SZCZEGÓŁOWEGO NA PRZYKŁADZIE PLANU ZAMOJSKIEGO ZESPOŁU ZABYTKOWEGO

W lutym 1976 r. z inicjatywy władz resortów kultury i administracji Zarząd PP PKZ przedstawił działającemu w Pracowni Projektowej PP PKZ w Rzeszowie Zespołowi Urbanistycznemu propozycję opracowania planu rewaloryzacji zamojskiego zespołu zabytkowego. Była to propozycja nader zaszczytna, a równocześnie z uwagi na sto-

pień trudności bardzo odpowiedzialna. Podejmując się tego zadania, członkowie zespołu¹ dysponowali pewnymi doświadczeniami zebranymi w toku prac nad podobnym planem Starego Miasta w Jarosławiu. Ogólna dyspozycja zaproponowanej, a następnie konsekwentnie przeprowadzonej metody opracowania planu oraz trybu i toku prac

¹ Zespół autorski „MPS-R” Zamościa: arch. Andrzej Jan Piątek — gł. projektant i kierownik zespołu, arch. Janusz Mach — gł. projektant i z-ca kierownika zespołu, arch. Teresa Piątek, Wojciech Sobek i Stanisław Wiercioch — współautorzy, mgr Kazimierz Brydak — program planu, mgr inż. Barbara Lejda — komunikacja, inż. Zenon Dulla — infrastruktura sieciowa, inż. Ryszard Rogoziński — elektroenergetyka, tech. Jan Szozda z zespołem asysten-

tów — współpraca i opracowanie techniczne planu. Współautorem planu od strony historyczno-urbanistycznej był mgr Karol Majewski z zespołem PDNH PKZ Oddział w Lublinie. Konsultacje w fazach 0 i I — dr inż. arch. Andrzej Basista, przez cały okres opracowania — Międzyresortowa Komisja Stałych Konsultantów MAGTOŚ i MKiS w składzie arch. arch. K. Miller (przewodniczący) J. Cydzik, E. Godlewski i J. Dziesiątkowski.

odbiegała zdecydowanie od konwencji standardowego miejscowego planu szczegółowego², jak i którejś z wersji studium rewaloryzacji. Nie mogła być to również jakaś wersja planu realizacyjnego, gdyż opracowanie nie miało stanowić dokumentacji realizacyjnej³. Każda z wymienionych wyżej konwencji opracowania ograniczałaby bowiem jedną z istotnych cech planu: bądź zawartość merytoryczną (miejscowy plan szczegółowy), bądź dyspozycyjność ustaleń (studium i plan realizacyjny).

Zakładając, że plan ma łączyć w sobie obie cechy i stanowić w zasadzie jedyny instrument merytorycznej i prawno-decyzyjnej koordynacji procesu rewaloryzacji, należało podjąć próbę opracowania planu integrującego cechy i wartości wszystkich trzech wyżej wymienionych rodzajów opracowań planistycznych. Zasada ta pozwoliła na sformułowanie następujących kryteriów:

— Najistotniejszą wartością miejscowych planów szczegółowych jest ich ranga prawna zapewniająca zatwierdzonym opracowaniom status obowiązującego powszechnie prawa miejscowego. Cechę tę należy bezwzględnie przyjąć do planu zespołu zabytkowego, dostosowując tok i tryb opracowania do wymogów obowiązujących przepisów. Założono tym samym, że plan rewaloryzacji będzie planem miejscowym.

— Obowiązujący schemat opracowań planów miejscowych oraz ich znormalizowany zapis nie wystarcza dla ujęcia bardzo złożonej i rozległej problematyki rewaloryzacyjnej⁴. Należy znaleźć sposób rozszerzonego zapisu decyzji i ustaleń planu, przyjmując za punkt wyjścia wspomniany wyżej ujednoczony zapis miejscowego planu szczegółowego.

— Istotą wartości opracowanych do tej pory studiów historycznych, historyczno-urbanistycznych, studiów projektowych i koncepcji studialnych jest ich treść merytoryczna. Istnieje skłonność do przeceniania praktycznej roli tych opracowań jako instrumentu działania, nie potwierdzona niestety faktami. Ich „wadą taktyczną” jest bowiem brak cech dyspozycyjnych i wystarczającej mocy prawnej, powodujący zbyt często omijanie sformułowanych ustaleń i zaleceń. Merytoryczne zalety opracowań studialnych winny być przyjęte, a następnie rozwijane i ulepszone w planie zintegrowanym.

— Interesującą dla zintegrowanego planu cechą opracowań realizacyjnych jest ich komunikatywność i dokładność. Założone skale planu (1 : 1000, 1 : 500 i 1 : 250) wskazują na potrzebę wykorzystania niektórych doświadczeń projektowania realizacyjnego.

Powyższe kryteria prowadzą do formuły planu, który stanowić powinien konserwatorską wersję miejscowego planu szczegółowego, o zwiększonej dokładności i rozszerzonej podbudowie merytorycznej. Przyjęta dla planu Zamościa nazwa: miejscowy plan szczegółowy zagospodarowania przestrzennego i rewaloryzacji⁵ oraz łatwy do

zapamiętania skrót „MPS-R” akcentuje przynależność planu do grupy miejscowych planów szczegółowych⁶, eksponując zróżnicowanie problematyki, metodyki oraz zawartości merytorycznej. Takie ujęcie planu gwarantuje rozważenie i ujęcie w nim pełnej problematyki urbanistycznej, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki konserwatorskiej oraz uznaniem zagadnień ochrony wartości kulturowych za nadrzędne w stosunku do innych ważnych zagadnień — programowych, przestrzennych, technicznych, organizacyjnych itp.

Przyjęte kryteria i zasady spowodowały wystąpienie licznych problemów metodycznych i warsztatowych, które należało rozwiązać przy opracowywaniu tematu zamojskiego, jak np. problemy zakresu i metody inwentaryzacji szczegółowej do planu, zakresu i problematyki studiów branżowych, sposobu wnioskowania ze szczególnym uwzględnieniem zbiorczych wniosków do planu, układu planu, techniki powielania plansz oraz ich oprawy (wymiaru plansz 240 × 360 cm), techniki bilansowania w skali architektonicznej 1 : 250 itp. Najtrudniejszym jednakże problemem warsztatowym, występującym zresztą we wszystkich fazach i etapach opracowania planu, był zapis graficzny: inwentaryzacji, poszczególnych studiów i wniosków do planu, koncepcji projektowych (przejściowych), wreszcie samego planu i jego dokumentacji. O ile sposób zapisu graficznego pomocniczych elementów opracowania stanowi kwestię wewnętrzną planu, a czytelność i komunikatywność przekazu jest istotna dla przygotowanej grupy fachowców (może być uzupełniona wyjaśnieniem czy komentarzem autorów), o tyle odpowiedni zapis graficzny ustaleń i decyzji planu w części zatwierdzonej decyduje o prawidłowości jego realizacji. Niezrozumiałe lub wieloznaczne symbole, zbytnie podobieństwo różnych oznaczeń, nie przemyślane hasła kodu graficznego mogą wypaczyć w realizacji sens ustaleń, powodować błędy interpretacyjne, a w niektórych wypadkach stworzyć warunki do świadomie niewłaściwej interpretacji ustaleń planu.

Szersze omówienie zasady zapisu graficznego opracowanego przez zespół autorów dla „MPS-R” Zamościa wymaga ogólnego przedstawienia układu elaboratu planu, a szczególnie jego części zatwierdzonej. Ujednoczony układ planu obowiązujący w planowaniu miejscowym okazał się w pełni przydatny i po niezbędnej modyfikacji i rozszerzeniu stał się podstawą układu elaboratu „MPS-R”.

Istotą tego układu jest podział elaboratu planu na trzy części, którymi są:

- I — plan (część zatwierdzana),
- II — dokumentacja planu (część wyjaśniająca i uzasadniająca rozwiązania planu — nie zatwierdzana),
- III — materiały pomocnicze⁷ (materiały opracowane w różnych fazach planu, nie włączone do części I i II).

² Tzn. zrealizowanego ściśle według szczegółowych przepisów o sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, zgodnie z ustawą z dnia 31.I.1961 r. o planowaniu przestrzennym i przepisami wykonawczymi.

³ Dokumentacje takie — koncepcje, ZTE i PT wykonywane są np. dla kwartałów zabudowy (bloków): Kraków, Toruń, Sandomierz, były również tego typu opracowania dla Zamościa.

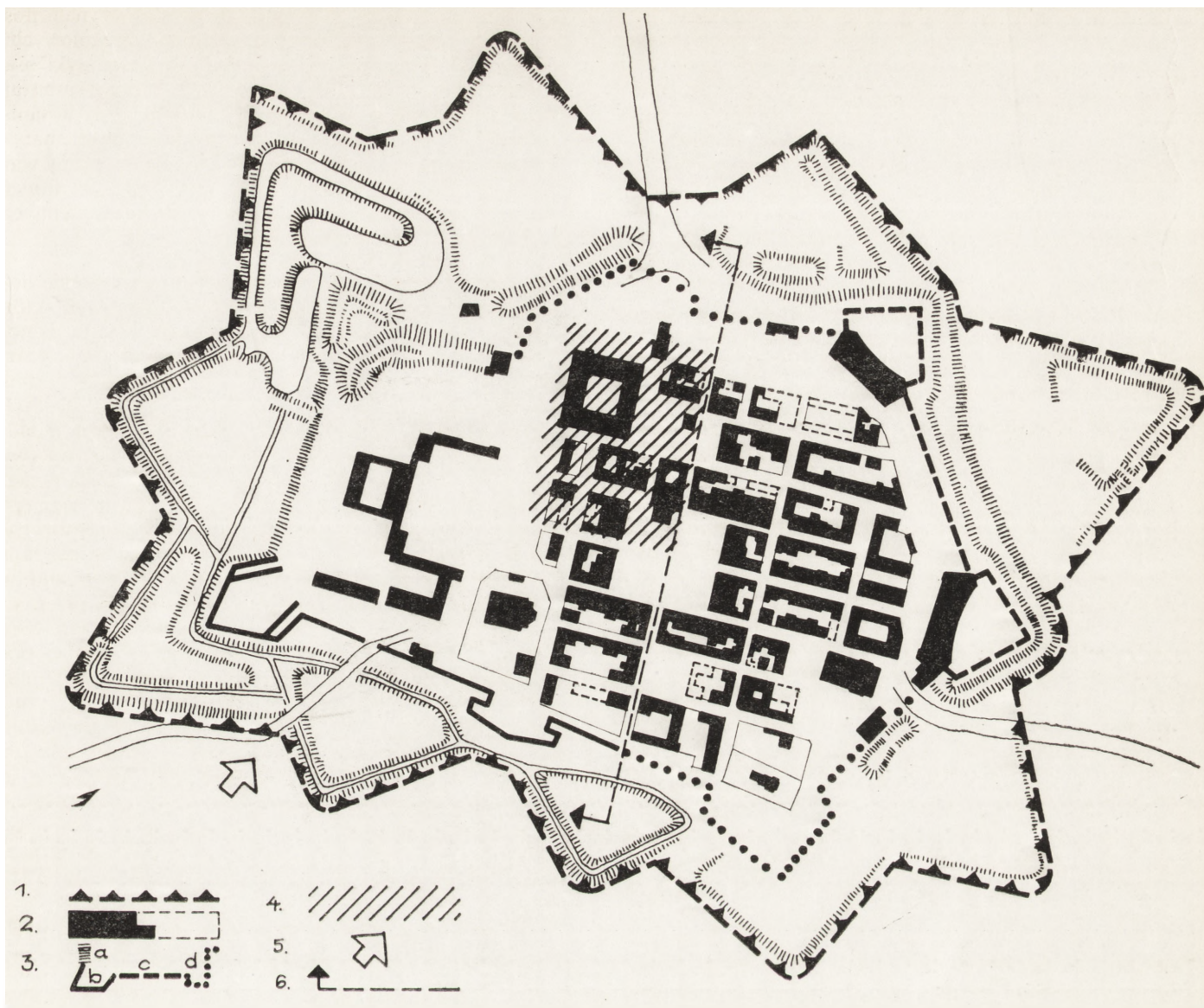
⁴ Zarządzenie nr 47 MB i PMB z 3.IX.1968 r. w sprawie szczegółowych przepisów o sporządzaniu miejscowych planów zagospodaro-

wania przestrzennego wraz z zestawieniem ujednoczonych oznaczeń w rysunku planu, stanowiące załącznik do tego zarządzenia.

⁵ W zależności od nasycenia tematu problematyką konserwatorską mogą wystąpić odmiany nazwy planu: „miejscowy plan szczegółowy rewaloryzacji, rehabilitacji” itp.

⁶ W planowaniu przestrzennym określonych skrótem „MPS”.

⁷ Część III występuje tylko w jednym egzemplarzu i stanowi załącznik do archiwalnego egzemplarza planu; obejmuje również mapy trze części I i II planu.

1. Miejsowy plan szczegółowy zagospodarowania przestrzennego i rewaloryzacji zabytkowego zespołu zamojskiego, zasięg terenowy planu rewaloryzacji: 1 — granica planu rewaloryzacji — granica strefy „A” czynnej ochrony układu zabytkowego, 2 — obiekty kulturowe kubaturowe, adaptowane i nowo projektowane, 3 — zasady rewaloryzacji renesansowego narysu fortyfikacji miasta (a — adaptacja stanu istniejącego, b — rekonstrukcja dydaktyczna, c — restauracja narysu, d — uczynienie przebiegu), 4 — orientacja fragmentu planu rewaloryzacji (il. 6), 5 — orientacja widoku perspektywicznego (il. 4), 6 — orientacja przekrojów północ—południe (il. 3), (rys. J. Szozda)

1. Detailed local plan of spatial development and revalorization of Zamość historic complex; a territorial scope of the revalorization plan: 1 — border of the revalorization plan, border of „A” zone (active protection of historic arrangements), 2 — cultural centres, adapted and newly designed, 3 — principles of the revalorization of Renaissance outlay of town fortifications (a — adaptation of the present condition, b — didactic reconstruction, c — restoration of the outlay, d — making the course readable), 4 — orientation of a detail of the revalorization plan (il. 6), 5 — orientation of the vista (il. 4), 6 — orientation of the north-south sections (il. 3) (drawn by J. Szozda)

W standardowym opracowaniu „MPS” część I — plan składa się z dwóch elementów:

— rysunku planu, wykonanego w ujednoczonej grafice i kolorystyce powszechnie obowiązującej w planowaniu miejscowym;

— tekstu planu, wykonanego w formie maszynopisu według określonych zasad⁸.

Obydwa elementy stanowią integralne składniki planu, są ściśle powiązane i nierozdzielne. Posługiwanie się tylko

jednym elementem jest niemożliwe, gdyż pełna informacja występuje dopiero przy równoczesnym korzystaniu z obydwu.

Układ przyjęty w „MPS-R” odpowiada temu schematowi, jest jednak rozbudowany i znacznie bardziej złożony.

⁸ Patrz przypis 4. Od czasu wydania instrukcji znacznie wzbogacono i dopracowano metodę.

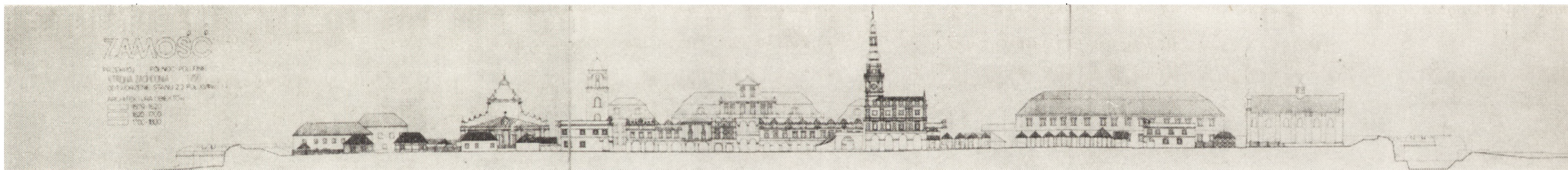
ZAMOŚĆ

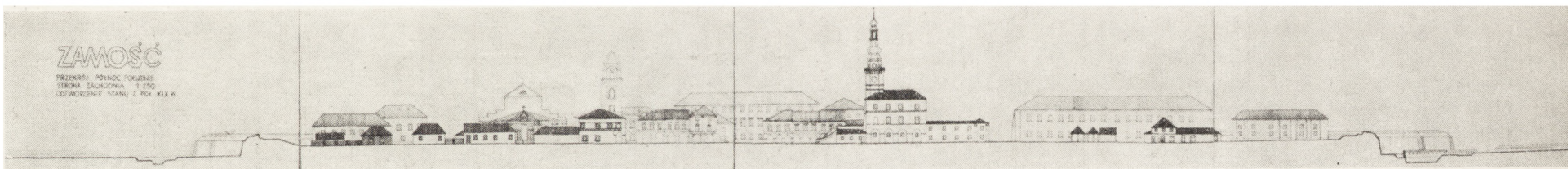
2. Makieta rysunkowa układu docelowego — kompozycja; technika wykonania: tusz na odbitce czarno-białej podkładu geodezyjnego (oprac. arch. W. Sobek i J. Szozda)

2. Drawing model of the envisaged arrangement — composition; technique of execution: drawing ink, on a black and white off-print of the geodesic backing (elaborated by architects W. Sobek and J. Szozda).

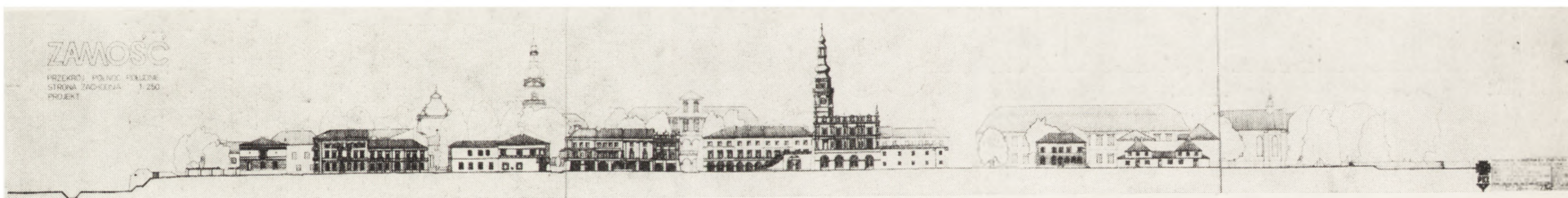

a

b

c

3. Przekroje północ—południe przez miasto, wzdłuż osi krótszej, skala oryginału 1 : 250: a — przekrój obrazujący przypuszczalny stan z drugiej połowy XVIII w., b — stan z połowy XIX w., c — projekt — stan docelowy, po rewaloryzacji (oprac. arch. J. Mach)

3. North-south sections of the town, along the shorter axis, original scale 1 : 250; a — section illustrating a probable condition in the 2nd half of the 18th century, b — condition in the mid-19th cent., c — plan, the condition to be arrived at after revalorization (elaborated by architect J. Mach)

4. Widok na zespół staroniejski od strony południo-zachodniej, projekt (rys. arch. St. Wiercioch)

4. View on the old town complex from the south-west, design

	GRANICA OPRACOWANIA PLANU - STREFA „A” OCHRONY KONSERWATORSKIEJ		FUNKCJA PODSTAWOWA OBIEKTU
	OBIEKTY ZABYTKOWE		FUNKCJA TOWARZYSZĄCA W OBIEKCIE
	POZOSTAŁE OBIEKTY ADAPTOWANE		FUNKCJA TOWARZYSZĄCA W PARTERZE OBIEKTU
	OBIEKTY PROJEKTOWANE		MIESZKALNICZTWO ZBIOROWE - HOTELE
	WZURY GRANICZNE, OGRODZENIA - ADAPTOWANE		MIESZKALNICZTWO
	PROJEKTOWANE, RZĘDNE TERENY		HANDEL I RZEMIOSŁO OGÓLNOGOSPODARSTWA
	KLASA ULICY		HANDEL I RZEMIOSŁO PODSTAWOWE
	OBOWIĄZUJĄCY KIERUNEK RUCHU		ADMINISTRACJA
	REKONSTRUKCJA BRWY OBIEKTU LUB JEGO FRAGMENTU		KULTURA
	REKONSTRUKCJA ELEWACJI		NAUKA I OŚWIATA
	KOREKTA BRWY BUDYNKU		ZDROWIE
	KOREKTA ELEWACJI		GASTRONOMIA
	WYMAGANE UCZYTELNIENIE HISTORYCZNYCH GRANIC KWAARTAŁÓW, PODZIAŁÓW WŁASNOŚCIOWYCH		TURYSTYKA
	PAWIERZCHNIE ULIC, PLACÓW WYMAGAJĄCE OPRACOWANIA PŁASTYCZNEGO		URZĄDZENIA KOMUNALNE I GOSPODARSTWA
	REKONSTRUKCJA HISTORYCZNYCH ZAŁOŻEŃ OGRODOWYCH		FUNKCJA PODSTAWOWA TERENU
	WSKAZANKA LOKALIZACJA POMNIKÓW I INNYCH AKCEPTÓW PŁASTYCZNYCH		FUNKCJA TOWARZYSZĄCA TERENU
	INNE OGRODZENIA		RUCH KOLEJOWY - TERENY URZĄDZEŃ KOMUNIKACYJNYCH
	OBZARY WYMAGAJĄCYCH BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH.		RUCH PIESZO - JEZDNY
	REKONSTRUKCJA MURÓW PODSTAWOWEGO PARYSU FORTYFIKACJI		RUCH PIESZY
	RESTAUACJA MURÓW PODSTAWOWEGO PARYSU FORTYFIKACJI		TERENY FUNKCJONALNIE ZWIĄZANE Z OBIEKTAMI TERENY REKREACYJNO - SPACEROWE Z ZIELENIĄ TOWARZYSZĄCĄ
	UCZYTELNIENIE PODSTAWOWEGO PARYSU FORTYFIKACJI		TERENY URZĄDZEŃ DZIECIĘCYCH
	ADAPTACJA ZACHOWANYCH RELIKTÓW ZIEMNYCH DZIEŁ FORTYFIKACYJNYCH		TERENY O FUNKCJI USŁUGOWEJ
	UCZYTELNIENIE PARYSU ZIEMNYCH DZIEŁ FORTYFIKACYJNYCH		WODY OTWARTE - ADAPTACJA
			WODY OTWARTE - REKONSTRUKCJA I PROJ.
			ZIELEŃ WYSOKA ISTNIEJĄCA
			ZIELEŃ WYSOKA PROJEKTOWANA

5. Kod graficzny planu rewaloryzacji; z lewej — oznaczenia czarno-białe, z prawej — oznaczenia kolorowe intensywne (dla obiektów) i o słabym natężeniu (dla terenu) (rys. arch. T. Piątek)

5. Graphic code of the revalorization plan; left — black and white marking; right — intensive colour marking (for buildings) and low intensity (for the field) (drawn by architect T. Piątek)

W skład części zatwierdzanej wchodzi:

1) miejscowy plan szczegółowy zagospodarowania przestrzennego

— rysunek planu miejscowego w skali 1:1000, opracowany w obowiązującej technice graficznej⁹, obejmujący w swych granicach pełny obszar opracowania jednostki strukturalnej miasta;

— tekst planu miejscowego, zawierający m.in. podstawowe elementy planu, zasady realizacji i ustaleń planu, podstawowe dane bilansowe i ustalenia szczegółowe dla całości i poszczególnych terenów wydzielonych;

2) plan rewaloryzacji

— rysunek planu rewaloryzacji w skali 1:500, wykonany według nowego, opracowanego dla tego planu kodu graficznego, który obejmuje obszar strefy „A” — czynnej ochrony konserwatorskiej układu zabytkowego oraz zawiera ustalenia i decyzje w zakresie planowanego procesu rewaloryzacji tego układu;

— tekst planu rewaloryzacji, stanowiący zbiór materiałów do decyzji oraz przygotowanych wytycznych dla projektowania realizacyjnego.

⁹ Z minimalnymi udoskonaleniami, np. wprowadzono dwa rodzaje linii rozgraniczających: I i II stopnia, dwa rodzaje granic opracowania „MPS” i planu rewaloryzacji, zróżnicowaną (w natężeniu) ko-

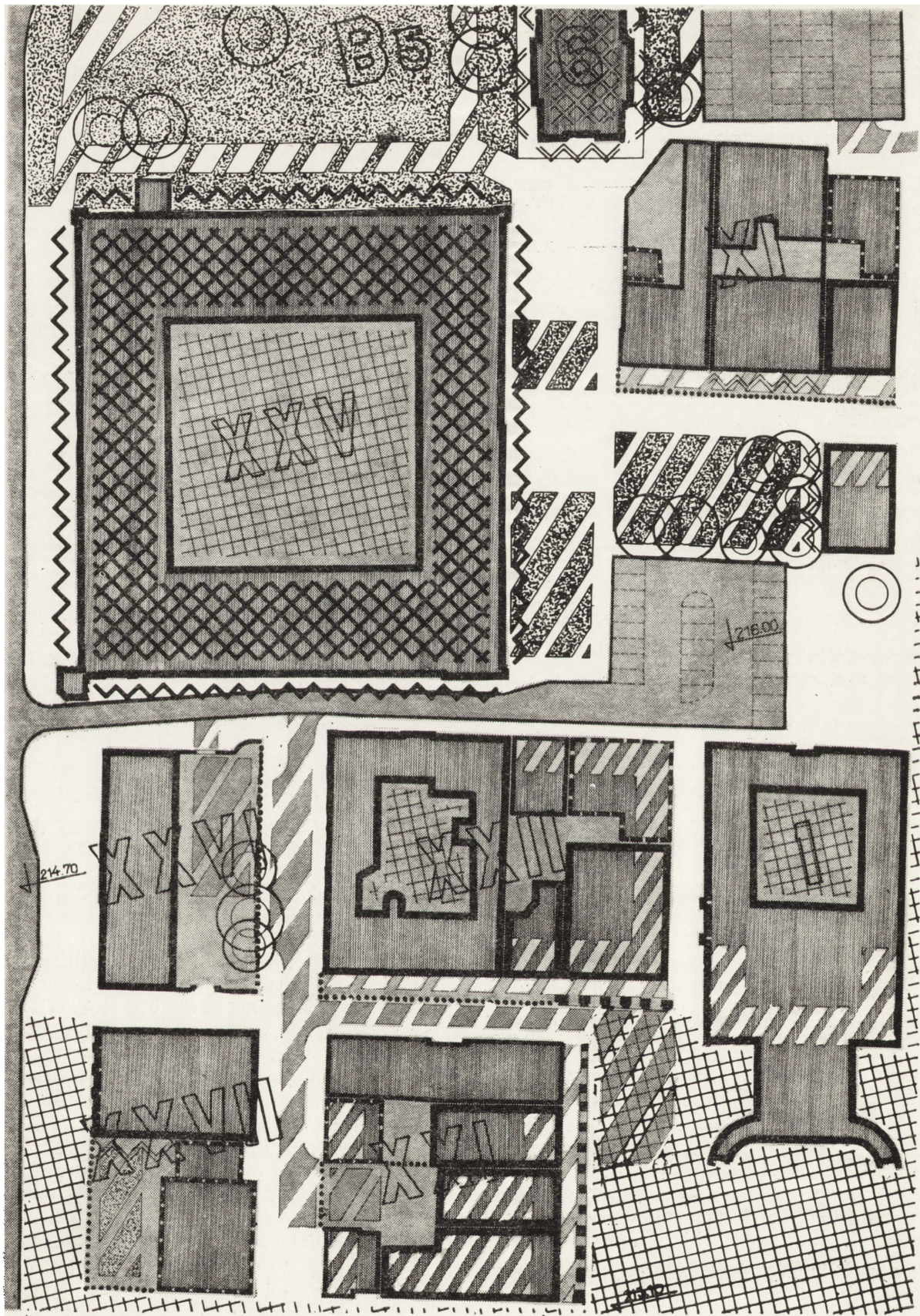
Wbrew nazwie, która została przyjęta dla zachowania porządku i zaakcentowania wewnętrznej spójności układu, tekst planu rewaloryzacji służy głównie tabelami i rysunkami w skali 1:250, uzupełnianych w miarę potrzeby tekstem. Niemniej jednak, podobnie jak tekst planu miejscowego, pozostaje on wykładnią i uszczegółowieniem rysunku planu, jest z nim ściśle zintegrowany i niezbędny. Wymienione cztery elementy zatwierdzanej części planu są ze sobą precyzyjnie zespolone. Według kolejności przyjętej w elaboracie następuje zwiększenie ich skali rysunkowej (od 1:1000 do 1:250) oraz uszczegółowienie ustaleń. Jest rzeczą oczywistą, że powoduje to zwiększenie liczby haseł graficznych, a także zmianę kryteriów oznaczania.

Zajmijmy się teraz kryteriami, które zastosowane zostały przy opracowywaniu kodu graficznego planu rewaloryzacji jako części zintegrowanego „MPS-R”. Wychodząc z obowiązującego kodu graficznego „MPS”, gdzie podstawowe kryterium oznaczeń stanowiło terenowe¹⁰ odniesienie ustaleń, założono, że plan rewaloryzacji wykonany w skali 1:500 i zintegrowany z „MPS” w skali 1:1000 nie musi się posługiwać tym kryterium. Jest ono bowiem

lorystykę planszy; są to różnice nieznaczne, zgodne z intencją obowiązującego kodu.

¹⁰ Tereny o różnym sposobie użytkowania wyodrębniono za pomocą linii rozgraniczających te tereny i symboli literowo-cyfrowych.

6. Odrys czarno-biały fragmentu planu rewaloryzacji, kod graficzny według il. 5; zakreślono miejsce występowania koloru intensywnego (w obiektach), zaszarzono i zakropkowano funkcje terenu (kolor o słabym natężeniu), białe pozostałe tereny komunikacji pieszej (w oryginale żółte) (rys. J. Szozda)

6. Black and white copy of part of the revalorization plan, graphic code after il. 5; lined off are places of intensive colouring (buildings); in grey and dotted are functions of the field (low intensity colour); white — paths for pedestrians (yellow in the original copy) (J. Szozda)

ZAGOSPODAROWANIE TERENU	ELEWACJE	UŻYTKOWANIE
PAWIERZCHNIA JEZDNI	ELEWACJE DO ADAPTACJI	GABARYT BUD.
CHODNIKI I PLACE	KOREKTA ELEWACJI, DACHU LUB WYSOKOŚCI OBIEKTU	SZYBKOŚĆ
POSADZKA DEKORACYJNA	GABARYT PROJ. BUDYNKÓW	KARNOŚĆ
TRAWNIKI I KWIETNIKI	PROJ. KONTUR ELEWACJI BLOKU	SZYBKOŚĆ
ŚLURKI	PODZIAŁ BUDYNKÓW PROJEKTOWANYCH NA KONFIGURACJE	RZEMIOSŁO OGÓLNOGOSPODARSTWA
DRZEWIA I KRZEWY	KONTUR TŁA WIDOKOWEGO	RZEMIOSŁO PODSTAWOWE
PLACE ZABAW DLA DZIECI		GASTRO
INNE		GABARYT BUDYNKÓW
WEJŚCIA DO BUDYNKÓW		KULTURA
WAŻNIEJSZE WJAZDY		HOTEL
12 NUMERY BUDYNKÓW		TURYSTYKA
ADAPTACJA FUNKCJI ISTNIEJĄCEJ		ZDROWIE
		INNE

7. Kod graficzny wytycznych planu rewaloryzacji dla skali rysunków 1 : 250, oznaczenia kolorowe wykonywane są flamastrami (rys. J. Szozda)
 7. Graphic code of the directives for the revalorization plan scaled 1 : 250; colour markings in felt-tip pen (J. Szozda)

zastosowane w „MPS” (w części — rysunek planu), zaś samo w sobie jest mało precyzyjne przy występowaniu nakładających się i przenikających funkcji. Jako jednostkę rewaloryzacji przyjęto obiekt, zespół obiektów lub blok (kwartał) zabudowy; przykładowo: ratusz zamojski — obiekt, pałac Zamojskich — zespół obiektów. Obiektem może być również określony układ terenowy (np. bastion, rawelin), zaś zespołem luźny przestrzennie zestaw obiektów o zbliżonej funkcji (np. kolegiata z infułatką).

Dokonanie podziału na jednostki jest dla każdego tematu sprawą indywidualną, wynikającą z przyjętych kryteriów, toku rewaloryzacji itp. Oznaczenie poszczególnych jednostek rewaloryzacji stanowi układ powiązań pomiędzy rysunkiem i tekstem planu rewaloryzacji.

W planie zamojskim wyodrębnione jednostki rewaloryzacji oznaczono w sposób następujący:

— bloki zabudowy (kwartały) — kolejnymi numerami rzymskimi od I do XXVIII, z uhonorowaniem stosowanego już w praktyce oznaczenia i jego nieregularności;

— obiekty i zespoły obiektów kubaturowych — kolejnymi cyframi arabskimi;

— obiekty niekubaturowe, w konkretnej sytuacji elementy układu obronnego¹¹, oznaczono kolejnymi zestawieniami liter łacińskich i cyfr arabskich, z dostosowaniem do ich nazwy, np. bastiony układu renesansowego — B-1, B-2 do B-7, kurtyna pomiędzy np. B-3 i B-4 oznaczona jest K3-4, raweliny i lunety układu dziewiętnastowiecznej twierdzy oznaczono kolejno R-1, R-2, R-3, R-4, R-5, S-6 (słoniczoło), R-8, L-9 (luneta) itd. (litera oznacza typ urządzenia, liczba jest porządkowa, licząc od rawelinu R-1 usytuowanego naprzeciw bastionu B-1).

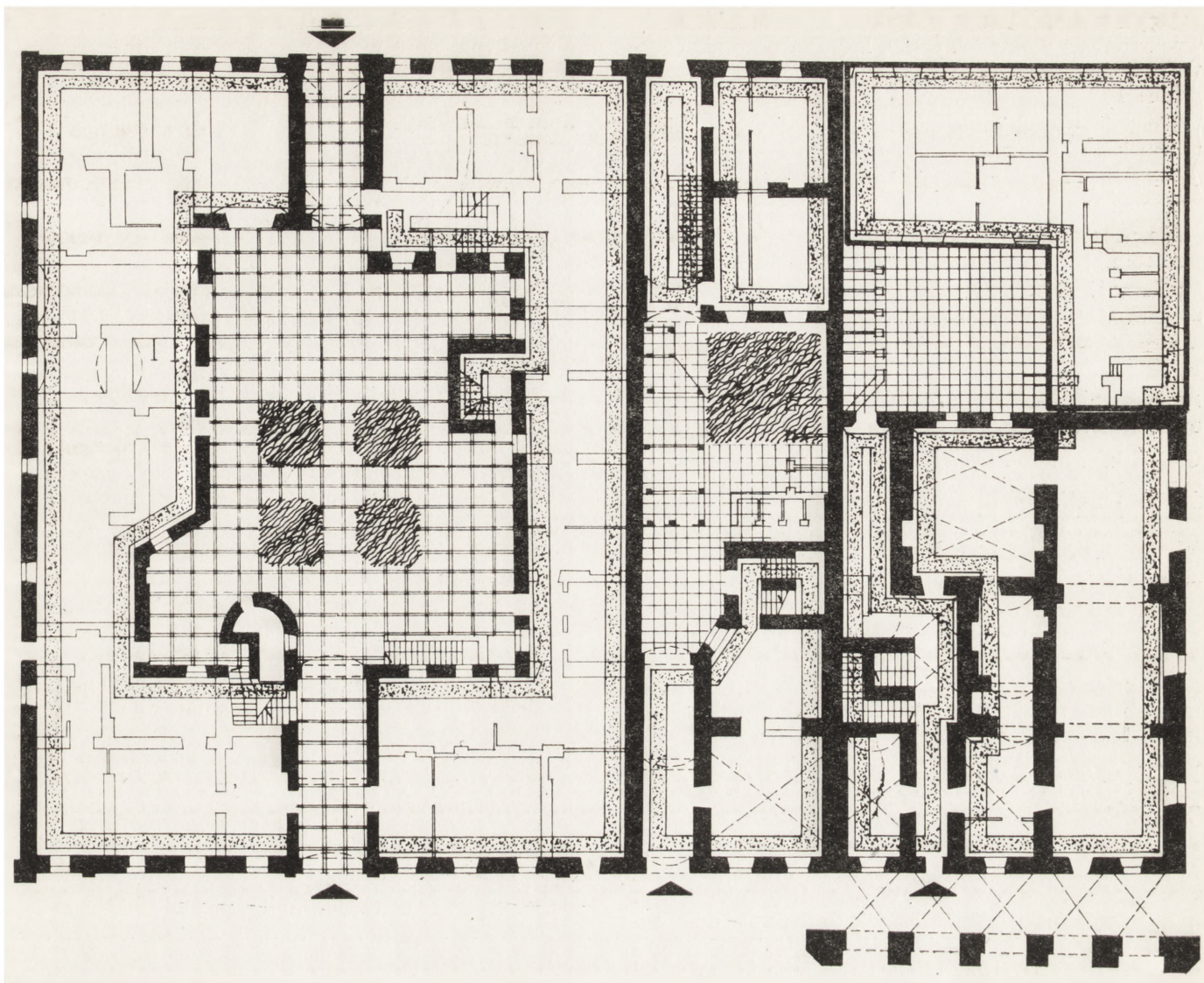
Niektóre elementy, np. bramy miejskie (stare i nowe) oznaczono odrębnie, według tradycji nazwy i jej skrótu; „Lus” oznacza Bramę Lubelską starą, „Lwn” Bramę Lwowską nową, zaś „Sz” Bramę Szczębrzeszyńską. Jest to kod oznaczeń niewątpliwie złożony, ale czytelny i jednoznaczny. Jednakże jest to kod zamojski, który nie może być mechanicznie przeniesiony do innego tematu¹², wynika z indywidualnych cech każdego zespołu urbanistycznego, zasłóci i tradycji w oznaczeniach, adekwatności oznaczenia do nazw i cech elementu planu.

Oznaczenia graficzne dla treści rysunku planu rewaloryzacji stanowią odrębne zagadnienie. Biorąc znów pod

¹¹ W symbolice elementów układu obronnego wykorzystano klasyfikację zawartą w dziele St. H e r b s t a i J. Z a c h w a t o w i c z a, *Twierdza Zamość*, Warszawa 1934.

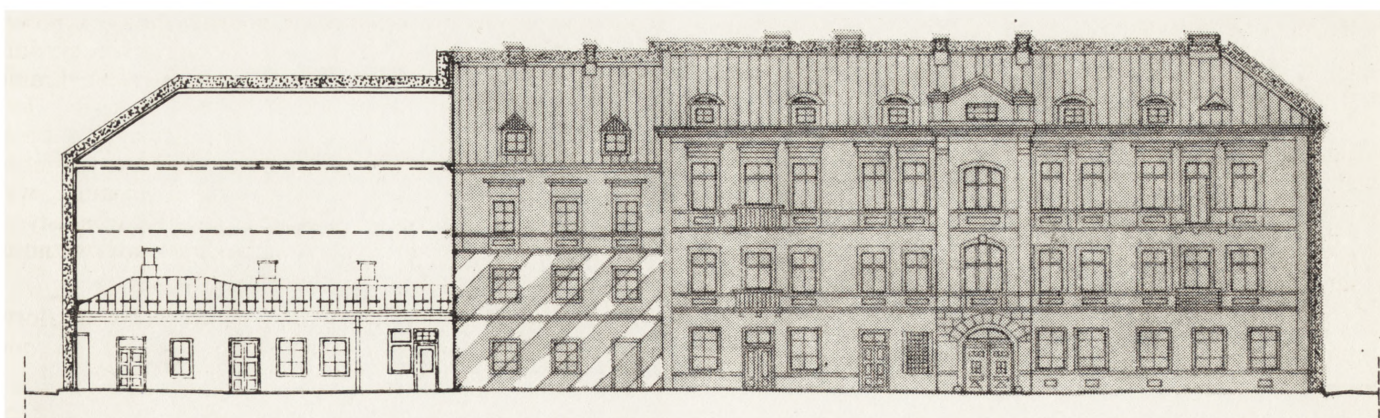
¹² Tak zresztą się stało w opracowaniu „MPS-R” Jarosławia, gdzie przyjęto jedynie zasadę numeracji kwartałów (I—XII), pozostałe oznaczenia opracowano inaczej.

8. Przykład 1. Wytyczne planu rewitalizacji — rzut parteru bloku XXII w Zamościu; oznaczenia czarno-białe według kodu graficznego wytycznych (il. 7), kropkowana obwódka ukazuje sposób wprowadzenia funkcji z użyciem oznaczeń kolorowych według kodu. Należy zwrócić uwagę na występowanie ścian zaczernionych i nie zaczernionych, oznaczono w ten sposób ściany nienaruszalne i pozostawione do dyspozycji projektantów pracowań realizacyjnych (rys. J. Szozda)

8. Example 1. Directives for the revalorization plan, view of the ground floor of 22nd block at Zamość; white and black markings are in accordance with a graphic code (il. 7); dotted line shows a mode of introducing functions using colour markings in accordance with the code. Attention should be paid to the walls which are either blackened or not; walls to be left as they are and put to the disposal of designers of execution works have been marked in this way (J. Szozda)

9. Przykład 2. Wytyczne planu realizacji — elewacja północna bloku XXII w Zamościu; oznaczenia według kodu wytycznych (il. 7). Obiekt parterowy w obrębie nowo projektowanego — do likwidacji (rys. J. Szozda)

9. Example 2. Directives for the execution plan: northern elevation of 22nd block at Zamość; marking in accordance with the code of directives (il. 7). One-storeyed house within newly designed — to be demolished (J. Szozda)

uwagę kryteria, jakim powinny one odpowiadać, zostały wyodrębnione pewne ich cechy, które są pozornie oczywiste, jednak w praktyce przy dużej liczbie oznaczeń trudne do utrzymania. Wymieńmy kilka takich cech:

właściwość — czyli ściśle odniesienie do danego obiektu, terenu lub urządzenia;

czytelność — zapewniająca łatwe odczytanie danego oznaczenia;

jednoznaczność — wykluczająca interpretację odczytania oznaczenia;

lapidarność — cecha ważna dla oznaczenia graficznego, ale przede wszystkim dla hasła tego oznaczenia;

logiczność — zgodność graficzna oznaczenia z jego treścią;

stopniowanie — hierarchiczny układ wyrazistości symboli graficznych według ich ważności znaczeniowej.

Cech takich można by wymienić więcej, np. odrębność, proporcjonalność (do skali rysunku), estetykę graficzną itp. Praktycznie można to zilustrować następującym przykładem: **l a p i d a r n e** hasło „obiekty zabytkowe” oznaczono **c z y t e l n i e** mocną czarną obwódką prowadzoną po obrysie budynku, co **w ł a ś c i w i e** określa zakres działania oznaczenia i pozwala na **j e d n o z n a c z n e** odczytanie, który obiekt (lub jego fragment) jest zabytkowy. Obwódka jest bardziej **l o g i c z n a** niż np. zakreskowanie obiektu, gdyż pozwala na uzupełnienie informacji wewnątrz obwódki dodatkowymi symbolami. **S t o p n i o w a n i e**: gruba obwódka — zabytek, cienka — obiekt istniejący, niezabytkowy, przerywana — obiekt nowy, jest właściwe dla **h i e r a r c h i i** ważności tych informacji.

Posługiwanie się przyjętym kodem graficznym wymaga również odpowiedniej segregacji oznaczeń, tzn. pogrupowania w zespoły znaczeniowe, odpowiadające określonym grupom informacji. Ponieważ, jak to już uprzednio powiedziano, rysunek planu rewaloryzacji stanowi zapis decyzji i ustaleń zatwierdzanych — liczba i treść haseł jest dostosowana do przyjętego zakresu tych decyzji i uzupełniona oznaczeniami porządkowymi, takimi, jak np. granica opracowania. Znaczna liczba koniecznych symboli graficznych (50 oznaczeń) wykluczyła możliwość zastosowania wyłącznie techniki czarno-białej i stworzyła konieczność użycia koloru. Znaczenie oznaczeń kolorowych jest tu jednakże podstawowe, inaczej niż w kodzie „MPS”¹³. W efekcie przyjęto następującą segregację oznaczeń rysunku planu rewaloryzacji:

— Oznaczenia czarno-białe: obejmują symbole porządkowe i informacje techniczne (granice opracowania, rzędne, klasy ulic) oraz ustalenia i decyzje w zakresie działań rewaloryzacyjnych w stosunku do elementów układu urbanistycznego. Występują tu ustalenia dotyczące kwalifikacji obiektów istniejących, dopuszczenia nowych uzupełnień określenia czynności korygujących bryły lub elewacje obiektów (do rekonstrukcji włącznie), decyzje co do adaptacji poszczególnych elementów układów lub ich likwidacji, ustalenia o potrzebie uczytelnienia bądź odtworzenia elementów układu zachowanych śladów itp.

W planie zamojskim ustalenia dotyczące pozostałości

systemów fortyfikacyjnych są znacznie rozbudowane i wyodrębnione z uwagi na ich podstawowe znaczenie historyczne i przestrzenne oraz stopień zachowania. Terenowy zakres ustaleń reprezentują oznaczenia o cechach „powierzchniowych”: „nawierzchnie wymagające opracowania plastycznego” i „obszary wymaganych badań archeologicznych”. Są to oznaczenia określające zasady szczególnego podejścia do wskazanego terenu — bądź szczególnych wymagań plastycznych, bądź nadzoru archeologicznego i badań przed rozpoczęciem innych działań. Należy stwierdzić, że wciąż dyskusyjne pojęcia rekonstrukcji i restauracji zawarte w hasłach są zinterpretowane w odpowiednim rozdziale planu i użyte w ściśle określony sposób. Dla przykładu: „rekonstrukcja” jest zastosowana w aspekcie urbanistycznym jako stwierdzenie potrzeby odtworzenia pewnej wartości kompozycyjnej, niezbędnej dla rekompozycji formy miasta. Tekst planu ustala jednak warunki podjęcia decyzji realizacyjnej, uzależniając ją od naukowego, szczegółowego opracowania tego problemu indywidualnie dla każdej dopuszczanej sytuacji. Problem szczytów dekoracyjnych kolegiaty zamojskiej, d. kościoła franciszkanów czy formy Akademii Zamojskiej są dobrą ilustracją tego problemu.

— Oznaczenia kolorowe funkcji w obiektach: przyjęto zasadę oznaczania funkcji w obiektach (adaptowanej lub projektowanej) przez użycie koloru intensywnego, w planie zamojskim uzyskiwanego techniką flamastrową. Funkcja w obiekcie prowadzona została do funkcji podstawowej i towarzyszącej, co stanowi syntezę ukierunkowującą decyzje dotyczące realizacji planu, stąd użycie ogólnego oznaczenia rodzaju funkcji, a nie jej konkretnej nazwy, mamy więc gastronomię, kulturę czy administrację, a nie restaurację czy bar, kino czy muzeum, urząd miejski czy stowarzyszenie. Decyzje szczegółowe, jeśli mają być zgodne z intencją planu, winny mieścić się przede wszystkim w uogólnionym kodzie funkcjonalnym tego przedziału oznaczeń. Wyjątkowo dopuszczalne alternatywne funkcje lub funkcje obligatoryjne są dodatkowo wyszczególnione w tekście planu rewaloryzacji.

Kwestia tzw. funkcji towarzyszących, z podziałem na towarzyszące w parterze (głównie lokale przyuliczne) oraz w obiekcie polega na właściwym określeniu drobnych funkcji występujących w części obiektu, których znaczenie dla struktury użytkowania jest istotne. Jeśli mamy np. ulicę obudowaną obiektami mieszkalnymi (główna funkcja — mieszkalnictwo, kolor — sepia) oznaczenie miejsc na wbudowanie usług handlu, gastronomii, rzemiosła ma znaczenie nader istotne. Dotyczy to również funkcji ważnych w programie zespołu, aczkolwiek niewielkich, np. istniejących warsztatów rzemieślniczych czy funkcji tradycyjnych, które są tym oznaczeniem chronione z mocy decyzji planu.

— Oznaczenia kolorowe funkcji terenu: przyjęte zostały według takiej samej zasady, jak oznaczenia funkcji w obiektach; naniesione są kolorem o słabym, ale czytelnym natężeniu (tusze kolorowe rozwodnione oraz akwarele), liczba oznaczeń znacznie mniejsza, a dotycząca głównie obszarów samodzielnych funkcjonalnie.

Funkcje przynależne do obiektów i funkcjonalnie z nimi związane pozostawiono w kolorze podkładu mapowego.

¹³ Rysunek i treść ustaleń „MPS” są podane w grafice czarno-białej — kolorowanie stanowi uczytelnienie zapisu czarno-białego, ułat-

wiające odczytanie ogólnego układu, struktury przestrzennej itd. — nie ustaleń realizacyjnych.

Jest to uzasadnione potrzebą ograniczenia liczby oznaczeń planu oraz wystarczającą informacją poprzez oznaczenie funkcji obiektu. Jeśli teren pełni dodatkowo jakąś funkcję, informacja ta jest podana w sposób wskazany w legendzie. Oznaczenia kolorowe dotyczą więc głównie terenów zieleni, komunikacji kołowej i pieszej, usług podstawowych „terenowych”, np. urządzeń zabaw dziecięcych. Gdy zachodzi potrzeba oznaczenia innej funkcji, przyjmuje się kod kolorystyczny funkcji w obiektach w słabym natężeniu koloru. Wody otwarte i zieleni wysoka stanowią ostatnie elementy kompleksowego kodu graficznego planu rewaloryzacji.

Drugi człon konserwatorskiej części planu, tzw. tekst planu rewaloryzacji, stanowi rozwinięcie, uszczegółwienie i pierwszą wykładnię planu. Skomponowany jest jako zbiór wytycznych do realizacji poszczególnych, oznaczonych w planie rewaloryzacji elementów. W części graficznej „tekstu planu”, wykonanej głównie w skali 1 : 250, zawarto architektoniczne rzuty i elewacje: kwartałów, zespołów i obiektów. Na rzuty te naniesiono uszczegółwione, przykładowe rozmieszczenie funkcji (obwódka w odpowiednim kolorze,) a na rzucie parteru sposób zagospodarowania terenu według odrębnego, przystosowanego do skali 1 : 250 kodu graficznego.

Są to rozwiązania ideowe, operujące jednak dość szczegółową gamą oznaczeń, zaczerpniętych z projektowania realizacyjnego. „Tekst planu rewaloryzacji” wskazuje sposób właściwego wykonania decyzji objętych zapisem rysunku planu rewaloryzacji, ułatwiając interpretację jego ustaleń. Uzupełniony tabelą wytycznych i parametrów oraz niezbędnym tekstem zamyka zestaw ustaleń planu.

¹⁴ Na ten temat ukaze się publikacja w wydawnictwie Ośrodka Informacji PKZ.

Oznaczenia dotyczące rewaloryzacji formy pierzei ulicznych ograniczono do zasadniczych ustaleń ukierunkowujących poszukiwania projektowe. Ustalono np. gabaryty obiektów (adaptowanych i nowych), w niektórych wypadkach zasadę podziału na kondygnacje oraz wskazano elewacje lub ich fragmenty wymagające korekty kompozycyjnej. Ustalenia te pozostawiają autorom projektów realizacyjnych znaczną dozę swobody. Wydaje się, że na podstawie ogólnych materiałów informacyjnych w zakresie szczegółowej wartości konserwatorskiej jest to maksimum ustaleń możliwych do przyjęcia w planie.

Przedstawiając zasadę rozszerzonego zapisu graficznego planu rewaloryzacji, konieczne wydaje się poczynienie pewnych zastrzeżeń. Wynikają one zarówno z pewnej prototypowości tej zasady, jak i z obawy, że zapis graficzny planu rewaloryzacji może być zrozumiany jako istota metody opracowywania całego planu. Prezentowany kod graficzny wynika ściśle z zastosowanej konwencji prawnometodycznej. Stanowi próbę, i tylko próbę, stworzenia zapisu planu o tematyce konserwatorskiej, mieszczącego się w obowiązującym systemie planowania. O tym, czy jest próba udana, rozstrzygnie efekt realizacyjny. Zapis graficzny stanowi ważny fragment, ale tylko fragment metody opracowania planu¹⁴. Jest to głos w dyskusji nad metodą ujednoczenia oznaczeń graficznych w specjalistycznych, konserwatorskich opracowaniach planistycznych. Idea ta, jakkolwiek słuszną w zamyśle, wymaga ujednoczenia (w rozsądnych granicach) metody takich opracowań w skali krajowej. Dopiero wówczas unifikacja oznaczeń znajdzie pełne uzasadnienie i stanie się koniecznością.

*mgr inż. arch. Andrzej Jan Piątek
mgr inż. arch. Janusz Mach
PP PKZ — Oddział w Rzeszowie*

GRAPHIC REPRESENTATION OF THE REVALORIZATION PLAN

The experience gained in preparing a local plan for the detailed spatial development and revalorization of the Zamość historic complex, proved correct already in drawing a similar plan for the old-town complex at Jarosław, make it possible to put forward proposals for a comprehensive graphic recording of provisions and postulates of such a representation.

The approved part of the plan has been worked out in three scales :

— 1 : 1000, for a detailed plan drawn for the entire structural unit, according to the registration in use in Poland,

— 1 : 500, for a revalorization plan drawn for the area included into „A” zone (active protection of historic arrangements), according to a graphic code suggested by the authors,

— 1 : 250, for directives for revalorization of the area with extensive historic building, according to the second system of architectural and town-planning registering, also suggested by the authors.

The article gives a detailed description of criteria applied in elaborating the two graphic codes, characteristics of markings and a mode of their application. The informational and operative recording of a revalorization process is done in black and white markings. Colour markings of both high and low intensity determine functional provisions in the buildings and in the filed.

The article represents the voice in the discussion on unifying descriptions of conservation-orientated plans prepared in various research and professional centres in Poland.